

EXPOZIȚIA JUBILIARĂ A ASTREI (BLAJ, 1911)

Un moment important și semnificativ pentru istoria românilor din Transilvania, în care blăjenii au jucat rolul de gazde și principali organizatori, l-au reprezentat serbările jubiliare ale *Astreii*. Despărțământul Blaj a insistat, încă din 1910, cu prilejul adunării de la Dej, prin reprezentanții săi, Iuliu Maniu și Aurel C. Domșa, ca întrunirea din 1911 să se desfășoare la Blaj, propunere acceptată de conducerea centrală. Împlinirea a 50 de ani de existență a acestei asociații culturale trebuia marcată așa cum se cuvine. Și unde se putea efectua acest lucru decât la Blaj, locul istoric de suflet al tuturor românilor?¹

Caracterul național aniversar al evenimentului este evident chiar și numai prin simpla enumerare a câtorva din personalitățile participante: N. Iorga, I. L. Caragiale, S. Mehedinți, G. Coșbuc, I. Bianu, Aurel Vlaicu, Șt. O. Iosif, Gh. Pop de Băsești, O. Goga, I. Lupaș, V. Goldiș, Partenie Cosma, Amos Frâncu, Andrei Bârseanu, frații Mocioni, prietenul românilor I. Urban Járnik și alții. De asemenea, au fost prezente înalte fețe ale celor două biserici românești. Mitropolitul ortodox Ioan Meșianu – “ca unul care am participat și la înființarea Asociațiunii noastre literare, dorim a participa și la serbările ei jubiliare” – i-a solicitat găzduire celui greco-catolic încă de la începutul lunii august. Un demers similar au efectuat și episcopul Aradului, Ioan Popp, cel al Lugojului, Vasile Hossu, al Cansebeșului, Miron Cristea, veniți la Blaj². De altfel, în zilele acelea, Blajul a devenit o destinație prioritară pentru toți românii. Entuziasmul cu care a fost îmbrățișată lozinca “La Blaj” a indispus autoritățile. Conduita acestora a fost însă mult moderată, probabil datorită dinamicii politicii europene, aflată în pragul marelui război. Ziarul *Budapest Hirlap*, citat de *Unirea* blăjeană, prezintă și explică, fără echivoc, această atitudine: “Dacă și răbdăm să avem o lege de naționalități ca și care nici o răzmeriță biruitoare a maselor de limbă străină n-ar putea stoarce nici unde în Europa – și dacă pe pământ ungar se pot recruta mulțimi cu devize alde à Berlin pe Câmpul Libertății din Blaj, în Mekka românismului – las’ să vadă Europa că noi nici lași nici stupizi și nici orbi nu suntem, ci toate acestea le vedem, numai cu voia noastră pot fi astfel. Las’ să piară minciuna aceea că numai amenințați de sulițe îndrăzneți alături cu moartea, și-ar putea da întâlnirea români cu românii la serbările lor culturale”³.

¹ O frumoasă și convingătoare relatare a acestor serbări o datorăm lui Iorga 1911, 31 p. Vezi și Lascu 1985-1986, p. 505-513. Ele au fost bine reflectate de ziarul blăjean *Unirea* (nr. 75, 76, 77, 78 – prezintă zborul lui Aurel Vlaicu –, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85), dar și de alte publicații care și-au trimis corespondenți la Blaj (*Minerva*, *Universul*, *Gazeta de Transilvania*, *Telegraful Român*, *Neamul românesc*, *Grossösterreich*, *Alkotmány*, *Ujság*).

² ANRDJA. Fond MRU Blaj - Cabinetul mitropolitului, 1630/1911, f. 95, 99, 103, 107, 111.

³ *Unirea*, 75/1911, p. 4.

Pregătirile despărțământului blăjean, la care a fost antrenată întreaga lume din orașelul de pe Târnavă, s-au dovedit pe măsura însemnătății evenimentului. Demarate din timp, au profitat de rolul valoros pe care l-a avut Iuliu Maniu, în calitate de director al despărțământului, ce le-a girat cu influența și poziția sa⁴. Pe lângă grija pentru buna desfășurare a adunării generale a *Astreii*, a spectacolelor muzicale și teatrale oferite, a conductului etnografic, a balului, a zborului lui Vlaicu etc., organizatorii s-au dedicat realizării unei expoziții istorice și culturale ce s-a bucurat de succes. De altminteri, ea a reprezentat încă un exemplu de comunicare, în plan patrimonial și expozițional, interromânesc, pe un alt nivel, în care mediul blăjean, dominant, a intenționat să-și reargumenteze locul important pe care îl deținea în conștiința și civilizația modernă a românilor.

Expoziția a fost așezată sub coordonarea lui Gavrilă Precup (președinte)⁵ și Valer Suci (secretar). În opinia lor, expoziția avea menirea nu numai să “[...] oglindească trecutul și prezentul Blajului în toată adevărata sa [...]”, ci și să arate “[...] lumii românești că Biserica Unită a fost și este un factor cultural vrednic de a întâmpina sprijinul și bunăvoința românilor de pretutindeni – că învățăturile ce radiază de aici, îi dau Blajului îndreptățirea de a fi considerat de centru cultural pentru toți românii”⁶. A fost instalată în clădirea gimnaziului, fapt consemnat de Gavrilă Precup, în discursul inaugural: „Pavilioanele expoziției noastre sunt încăperile modeste ale școalelor noastre din Blaj care 157 ani au ocrotit mii de generații”. În același discurs, îi proclamă caracterul local, sub raportul provenienței geografice a pieselor și nicidecum a valorii lor, rod al eforturilor despărțământului Blaj: “[...] nu ne putem mândri cu pavilioane arhitectonice, nici cu opere de știință și artă de valoare universală; nu ne putem mândri cu ultimele rezultate pe tărâmul mecanicii și electrotehnicii. Dezvoltarea acestora reclamă alte împrejurări. Prea mare a fost zbuciumul vieții poporului nostru; prea mult i-au fost angajate puterile pentru alții, decât să aibă timp și mijloace pentru astfel de ocupațiuni. Tot ce vă putem arăta e rezultatul trudei noastre – muncă dreaptă din puterile noastre, fără concursul nimănui”. Ea cuprinde obiecte “[...] a o serie de bărbați care toată agoniseala lor și-au depus-o pe altarul culturii române [...] care s-au afirmat cu destoinicie în înalte funcții de stat [...] care au ajuns a fi propagatorii culturii românești la frații noștri din

⁴ Cu privire la implicarea lui Iuliu Maniu în organizarea serbărilor jubiliare de la Blaj: Sofronie 1993, p. 307-310.

⁵ A fost desemnat cu coordonarea întregii activități expoziționale datorită experienței sale, dobândită în fruntea *Reuniunii meseriașilor* din Blaj, unde a organizat astfel de evenimente. De pildă, în 1908, cu “ocazia sfințirii steagului în 15 iunie”, este pregătită o expoziție “cu lucruri de-a membrilor săi”. Au participat 38 de expozanți (cu diverse profiluri – pantofari, croitori, comercianți, cojocari, tâmplari, frizeri, dulgheri, zidari și altele). Sub motto-ul “Ridicându-i pe dânșii, pe noi ne ridicăm”, s-a tipărit catalogul expoziției cu titlul: *Membrii Societății meseriașilor din Blaj cari au aranjat Expoziția din 15 iunie 1908*, Blaj, 1908.

⁶ ANRDJA. Fond MRU Blaj - Acte înregistrate, 2361/1911, f.1.

Bucovina, România și Macedonia” – conturând, astfel, calitatea Blajului de creator și emițător de cultură românească –; obiecte etnografice ce dau “[...] probe de înaltele calități artistice cu care e înzestrată țărâna română [...]” și de “[...] bogăția pământului muncit de țăranii acestui despărțământ și de năzuințele noastre de emancipare economică [...]”. Lor li se adaugă exponatele meseriașilor, care vorbesc despre eforturile depuse pentru “[...] înjghebarea unei clase de mijloc, care e chemată să păstreze caracterul de până aici al acestui cuib scump și temut”⁷.

Așadar, expoziția a fost structurată pe mai multe direcții: secția istorică (președinte: Ambrosiu Chețianu; secretar: Ioan Rațiu; membri: Silvestru Nestor, Aron Deac, Octavian Prie, Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Ștefan Pop, Augustin Folea, Simion Gocan și Iustin Nestor); secția industriei (președinte: Vasile Suciuc; secretar: Augustin Coltor; membri: Valentin N. Iozon, Dionisie Trifan, Emil Oltean și Augustin Gruță); secția industriei de casă (președinte: Cornelia Deac; secretari: Traian Gherman și Rozica Căpușan; membri: comitetul *Reuniunii Femeilor* din Blaj); secția economică (președinte: Ioan Fekete Negruțiu; secretar: Alexă Pop; membri: Victor Precup, Niculae Pop, Ioan Maior, Emil F. Negruțiu, Emil Vlăsa, Virgil Pop, Eugenia Nicola, Iustin Hossu). Semnul de recunoaștere: funda roz⁸.

Prima secție și cea mai importantă, instalată la etajul clădirii gimnaziului, a cuprins tablouri, diplome, scrisori, antimise, cărți vechi, dar și mai recente, expuse “[...] cam la strâmtoare și în condiții nu tocmai favorabile pentru înțelegerea oricui [...]”, după cum constată Nicolae Iorga⁹. Probabil Gavrilă Precup a intuit apariția acestei situații atunci când a solicitat Consistoriului, cu ceva vreme înainte, în timpul pregătirilor, aprobarea unor lucrări care să pună mai bine în valoare patrimoniul blăjean. A sugerat transformarea parterului gimnaziului prin așezarea unor uși care să asigure comunicarea dintr-o încăpere în alta. Spațiul astfel creat (alcătuit din 5 camere) urma a fi utilizat pentru expunerea bibliotecilor gimnaziului, arhidiecezană și a lui Timotei Cipariu. Pe coridor vor fi expuse “[...] obiectele antice: statui, petri ș. a.”. Circuitul expoziției se continua la etaj, unde trebuiau instalate, în opinia solicitantului, “[...] continuativ cu muzeul istoric-natural, colecțiunile de fizică și chimie”. Din păcate, propunerile înaintate au fost respinse de conferința profesorală (10 martie 1911): cele cinci camere nu se pot elibera, căci nu sunt altele la dispoziție, fapt ce ar duce, pe bună dreptate, la perturbarea activităților școlare; coridorul este umed și deci inadecvat expunerii. Totuși, corpul profesoral se angajează că va pune la punct bibliotecile tinerimii și a gimnaziului, în vederea vizitării lor.

⁷ *Unirea*, 78/1911, p. 2.

⁸ ANRDJA. Fond MRU Blaj - Cabinetul mitropolitului, 1625/1911, p. 16.

⁹ Iorga 1911, p. 24. Marele om de cultură a avut doar cuvinte de laudă pentru expoziție, pe care o și descrie în lucrarea citată (p. 24-26).

Pentru ordonarea și etalarea Bibliotecii arhiepiscopale se solicită sprijinul Consistoriului și se recomandă instalarea ei “într-un loc mai larg, afară din gimnaziu”, căci în localul actual nu se pot oferi condiții minime de expunere și conservare. Cărțile suferă din lipsă de spațiu, iar “[...] muzezeala le înmoaie hârtia, așa că răsfoind prin ele, hârtia se sfarmă și toate se umplu de pete galbene care încă sunt pete de muzezeali”¹⁰.

Rigiditatea forurilor bisericești și școlare trebuie pusă pe seama dorinței de a preveni o eventuală dezordine a activităților cotidiene. Totuși, Consistoriul a acceptat solicitarea organizatorilor de a le pune la dispoziție toate obiectele considerate demne de a fi expuse, iar conducerea gimnaziului a oferit date referitoare la istoricul lui, la situația elevilor și profesorilor de-a lungul vremii, bugetul anual etc., pe baza cărora s-au realizat diferite grafice și statistici. S-a încuviințat construirea în curtea gimnaziului a unui pavilion din lemn (cu lungimea de 50 m, lățime 18 și înălțime de 6) cu condiția luării măsurilor necesare pentru prevenirea incendiilor¹¹. De asemenea, s-a cedat sala de gimnastică pentru desfășurarea balului, dar nu s-au acceptat transformările și reparațiile sugerate de organizatori, în mod cert din lipsă de fonduri¹².

În limita resurselor existente, datorită energiei și determinării persoanelor responsabile și a solitudinii participanților, expoziția s-a bucurat de un real succes. Spațiul expozițional redus, ce i-a dat un aspect de improvizație, a fost suplinit de valoarea exponatelor, oferite cu toată inima de diferite persoane și instituții blăjene. Socotim importantă consemnarea celor care au contribuit cu piese, pentru că se poate constata, pe de o parte, însemnătatea și prețuirea acordate expoziției, iar pe de alta, fermitatea liderilor blăjeni de a ilustra individualitatea și importanța Blajului în viața națională a românilor ardeleni, înregistrat ca parte a corpului național. Dar iată lista: Arhiva gimnaziului, Arhiva mitropolitană, Arhiva seminarului teologic, Biblioteca arhiepiscopale, biblioteca lui Timotei Cipariu, biblioteca gimnaziului, Biserica catedrală (expune steagul companiei militare constituite la inițiativa lui Petru Pavel Aron¹³), Capitlul mitropolitan, Ambrosie Chețianu, Ida Ciato, Al. Ciura, Ana Colceriu, comuna Blaj, N. Costea, Ana Crișan, Aron Deac, despărțământul Blaj al *Astrei*, Aurel C.

¹⁰ ANRDJA. Fond MRU Blaj - Acte înregistrate, 2361/1911, f. 2 și f. 5.

¹¹ ANRDJA. Fond MRU Blaj - Acte înregistrate, 5746/1911, 5590/1911; ANRDJA. Gimnaziul, 79/1911; 450/1911.

¹² Se recomandă schimbarea pavimentului (“care și de altfel nu peste mult timp ar trebui să se facă”), demolarea zidului care desparte camera de la intrare de sala propriu-zisă și înlocuirea lui cu doi stâlpi din fier, a unei grinzi din fața galeriei, zugrăvirea interioară (ANRDJA. Fond MRU Blaj - Acte înregistrate, 5830/1911). Dar N. Iorga în lucrarea amintită (p. 28) consemnează: “Rămâne însă noua alcătuire, foarte elegantă a sălii de gimnastică, care va fi de acum înainte și o destul de bună scenă de spectacole pentru Blaj”, ceea ce ne confirmă realizarea, totuși, a unor amenajări, dar și disponibilitatea autorităților școlare și bisericești.

¹³ Mai multe detalii la Manciuș 1940, p. 25-27.

Domșa, Iacob Domșa, Amalia Grama, Iosif Hossu, Ioan Ianza, Institutul pedagogic, Internatul vancean de băieți, Victor Macavei, Ioan Maior, Iuliu Maniu, Izidor Marcu, Mitropolia de Alba Iulia și Făgăraș, Victor Mihalyi, Ioan Micu Moldovan, Victor Muntean, Iacob Mureșianu, Muzeul gimnaziului din Blaj, Ioan Fekete Negruțiu, Iustin Nestor, Silvestru Nestor, Gavrilă Pop, Nicolae Pop, Virgil Pop, Gavrilă Precup, Octavian Prie, Ioan Rațiu, Ștefan Roșian, Societatea “Inochentie Micu Clain”, Societatea meseriașilor din Blaj, Vasile Suciu, Șt. Flaviu Șuluțiu, Victor Smigelschi, Victor I. Vancea, Alexiu Viciu¹⁴.

Din această lungă listă ne-am oprit asupra câtorva expozanți (mai importanți), din dorința de a exemplifica tipul, valoarea și natura exponatelor. Astfel, prin bunăvoința mitropolitului Victor Mihalyi, s-au etalat o serie de piese clasificate în patru categorii:

1. de artă: **a.** un dulap lucrat, de către meșterul Samoilă Petrașc din Doștat (Alba), în stilul Ludovic al XV-lea, din lemn de nuc (are 3 sertare și 4 picioare; dimensiuni 35x40x120 cm); **b.** o cruce din lemn pe care sunt reprezentate scenele Botezul Domnului, Răstignirea Domnului “[...] și alte zece sărbători [...]”. A fost dăruită de către Virgil Popescu în 1889 (dimensiuni 14,5x8 cm); **c.** o cruce din “os de elefant” (fildes) pe care sunt reprezentate scene religioase (Răstignirea Domnului, cei 12 apostoli și Fecioara Maria cu Fiul). A fost cumpărată de la preotul greco-catolic din Careii Mari, care a primit-o de la un preot militar rus în anul 1849; **d.** o plachetă de argint, reprezentând pe Francisc Iosif I, cu dimensiunile de 6,5x8 cm; **e.** o cruce pectorală din aur cu 7 ametiste, 4 briliante mari, 32 mijlocii și 37 mici, prinsă de un lanț din aur, lung de 113 cm, răsucit în forma șarpelui și cu copcie de aur (dimensiuni 13x9 cm); **f.** un inel de aur (cu 1 ametist și 16 briliante) cu însemnele papale, dăruit de Papa Pius al X-lea; **g.** o fotografie a bisericii din Densuș (dimensiuni 44x50 cm); **h.** o fotografie a arhitectului profesor Paul Langa; **i.** o fotografie a mitropolitului Victor Mihalyi; **j.** o fotografie a bisericii din Sisești (dimensiuni 25x33); **k.** un tablou în ulei, cu ramă aurită, al lui Timotei Cipariu¹⁵; **l.** un tablou în ulei, cu ramă aurită, al lui Vasile Stroenescu; **m.** fotografia membrilor sinodului provincial din 1900; **n.** fotografia Mănăstirii Sfintei Treimi din Blaj, la 1900 – interior și exterior; **o.** fotografia Bisericii Sfântul Nicolae din Făgăraș (interior, exterior); **p.** fotografia bisericii din Bistra; **r.** fotografia bisericii din Cojocna; **s.** fotografia bisericii și școlilor din districtul Giurgeu; **s.** un fragment dintr-o lespede funerară romană cu inscripția “Aurelius Victor”, descoperită la Ohaba (Alba).

2. manuscrise: **a.** codicele de la Mănăstirea Moldovița, ce cuprinde un fragment din *Ceaslov*, tradus în românește de Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei (*Cartea de rugăciuni a lui Gheorghe Ștefan Voievod – 1665*), un raport despre

¹⁴ *Serbările dela Blaj. 1911*, p. I-XVIII.

¹⁵ Probabil cel comandat, cu 200 de coroane, pictorul Flaviu C. Domșa. A fost terminat în vara lui 1905 (ANRDJA. MRU Blaj - Cabinetul mitropolitului, 1401/1905).

moartea acestui domnitor efectuat de către Antoniu Arhimandritul și *Răspuns la catehismul calvinesc* al lui Varlaam, mitropolitul Moldovei, anul 7153 (1645); **b.** copia fotografică a hrisovului dat mitropolitului Atanasie de Alba Iulia de către domnul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, prin care consfințează dania asupra moșiei Merișani (dimensiuni 33x43 cm); **c.** *Pilde filozofești de pre limba greacă tălmăcite de Manu a lui Apostol*. Manuscrisul a fost închinat lui Constantin Brâncoveanu de către Ioan Luca Romei, are dimensiunile de 16x19 cm și este legat în piele; **d.** evanghelie în limba slavonă (manuscris), legată în “[...] table tari, cu icoana răstignirii zugrăvită pe ghips [...]” (dimensiuni 35x21 cm); **e.** conscripția domeniului episcopal al Blajului din anul 1772/3 “[...] legat în table tari cu călcâiul de piele” (dimensiuni 37x23 cm); **f.** miscelaneu ce cuprinde *Istoria lui Alexandru cel Mare și Poveste de jale asupra lui Constantin Cantacuzino* tradusă din grecește de Radu Logofătul Greceanu, scrisă de Dumitru Loga în anul 1736 (dimensiuni 20x16 cm); **g.** manuscrisul *Cuventare pre scurt de Taina sfintei Pocăințe*, “[...] legat cu table tari, în piele [...]” (dimensiuni 18x22 cm).

3. cărți bisericești: **a.** *Învățătura preoților pe scurt de șapte taine tipărită cu porunca prea Sfântului Mitropolit Kyr Antonie* în Sfânta Mitropolie în Iași, la anul de la zidirea lumii 7240 (1732). Manuscrisul este legat împreună cu *Întrebări și răspunsuri din Evanghelie* “în table tari” (dimensiuni 20x14 cm); **b.** *Bucoavna și cartea de rugăciuni. Cinstitul Paraclis și Sinaxarul* (legată, are dimensiunile 16x10 cm); **c.** *Catehism tipărit în Blaj de cucernicii și sfinții ieromonahi-canonici*, legat în piele (dimensiuni 15,5x9 cm); **d.** *Pastoriceasca datorie dumnezeieștei turme vestită cu blagoslovenia Preasfântului Kyriu kyr Petru Pavel Aron Vlădicul Făgărașului*. Tipărită în Blaj la Sfânta Treime, anul 1759 (dimensiuni 15x9,5 cm). Lucrarea este “[...] mâncată de carii, călcâiul de piele stricat”; **e.** *Catehismul cel mare întocmit pentru folosul tuturor școalelor normalicești ale neamului românesc de George Gavril Șincai directorul Școalei cei normalicești din Blaj*, Blaj, cu Tiparul Seminarului, 1783 (legat, cu călcâiul în pânză; dimensiuni 10x16 cm); **f.** *Îndreptare către Arithmetica, întâia parte, întocmită pentru folosul și procopseala tuturor școalelor normalicești a neamului românesc de George Șincai din Șinca, directorul și catehetul numitelor școale*, în Blaj, cu Tiparul Seminarului, 1785 (volumul a fost legat în piele și are dimensiunile 17,5x10); **g.** *Dissertatio canonica de Matrimonis juxta disciplinam Graecae Orientalis Ecclesiae ad Samuele Klein de Szad, Vindobonae, MDCCLXXXI* (volum legat în piele; dimensiuni 17,5x10,5); **h.** *Propovedanie la îngropațiunea oamenilor morți, de preotul Samoil Klein de Sad*, Sibiu, în Tipografia Georg de Klozuis (legat în piele; dimensiuni 22x17,5); **i.** *Observații de limbă românească prin Paul Iorgovici făcute*, Buda, tipărit la Tipografia Universității, 1799 (lucrarea a fost dedicată episcopului Vârșețului, Iosif Ioanovici, este legată în pânză și are dimensiunile 10x17); **j.** *Înștiințare* efectuată de Ioan Bob cu privire la “ridicarea Capitulului la Blaj” și alte două cuvântări ale aceluiași episcop (*Despre preoție și*

duhul celui bun și a celui rău și Pastor sufletesc, tipărite în Blaj, 1808) legate în pânză (dimensiuni 10x16); **k.** *Întâmplările lui Telemach, fiul lui Ulise, întocmite de Fenelon arhiepiscopul Cambriei*; **l.** *Despre limba italienească pre limba românească prefăcute de Petru Maior* protopop și revizor crăiesc al cărților, tom I, Buda, Tipografia Universității din Pesta, 1818 (legat în pânză cu dimensiunile 10x18); **m.** *Cartea Prealuminatului episcop greco-catolic a Oradei mari Samuil Vulcan către clerul și poporul celor 72 de parohii care în 20 septembrie 1824 de Eparhia Muncaciului s-au despreunat și Eparhiei sale s-au adaos*, Oradea, cu Tiparul lui Ioan Tichy (broșat, dimensiuni 17,5x11,5); **n.** *Respundere dezgustătoare la cartea cea în Hale în anul 1823 sub titlul Erweis dass die Walachen nicht römische Abkunft sind. La care se adause aretarea cu Scriptori vrednice de credință întărită: cum că românii sunt adevărați strănepoși a romanilor întâiu latinesce diesută (au vorbit) iar acum în limba daco-romanească preintorsă tot de același autor, Damaschin Th. Bojincă la înalta Tablă crăiască a Ungariei jurat*, Buda, Tipografia Universității din Pesta, 1828 (broșată, cu dimensiunile 20x12); **o.** *Foaia Duminecii* (numerele 1-25, legate cu pânză, dimensiuni 18x23); **p.** *Rugăciunea celor doi episcopi românești, a celui greco-unit Ioan Lemeni și a celui greco-neunit Vasile Moga*. Este vorba de memoriul înaintat de cei doi prelați români Dietei din 1842 pentru susținerea cauzei românilor de pe Pământul Crăiesc (volum broșat, cu dimensiunile 11,5x18) **r.** *Adunarea de lucruri moralicești de Adamovici, traduse de Dimitrie Țichindeal*, 1808¹⁶.

4. cărți cu conținut istoric: **a.** Martini Broniovii, *Transsylvaniae ac Moldaviae aliarumque vicinarum regionum succincta descriptio Georgii a Reichersdorf Transsylvani, cum tabulis geographicis tam Moldaviae quam Transsylvaniae*; **b.** Ioannis Tili, *Chronicon de Regibus Francorum* [...], Claudiopoli, 1725; **c.** August Treboniu Laurian, *Documente istorice despre starea politică și ieratică a românilor din Transilvania*, Vienna, 1850¹⁷ și altele.

Bătrânul dascăl și preot Ioan Micu Moldovan contribuie cu următoarele obiecte: **1. cărți românești vechi** (în număr de 17), din care amintim: *Tâlcul evangheliilor. Molitvelnic român* al lui Coresi, Brașov, 1564; *Sicriul de aur*, Sebeș, 1683; *Molitvelnic*, Bălgrad, 1689; *Strajnic cu blagoslovenia lui Petru Pavel Aron*, Blaj, 1753; *Acatistier*, Blaj, 1774; Samuil Micu, *Acatist sau carte cu multe rugăciuni pentru folosirea fiștecăru creștin*, Sibiu, 1801; *Floarea adevărului pentru pacea și dragostea de obște*, Blaj, 1812 etc.; **2. propriile lucrări** (manualele de geografie, istorie și latină; *Acte sinodale*, tom I și II, Blaj, 1869, 1872; *Spicuire în istoria bisericească a Românilor. Răspuns la Contra-critica d-lui Nicolae Popea*, Blaj, 1873); **3. manuscrise și documente**, 23 la număr, precum: testamentul mitropolitului Teofil; hrisovul lui Constantin Brâncoveanu (în pergament), prin care Mitropolia Bălgradului este înzestrată cu moșia Merișani;

¹⁶ ANRDJA. Fond MRU Blaj - Cabinetul mitropolitului, 1625/1911, p. 77-91.

¹⁷ *Serbările dela Blaj. 1911*, p. XIII-XIV.

protocolul episcopului Inochentie Micu Klein în exil; diploma de învățător a lui Gheorghe Șincai (1788); *Brevis Notitia Rerum Dacicarum* (1820) a lui Ioan Monorai ; testamentul lui Petru Maior ș. a. La acestea se mai adaugă o icoană a Maicii Domnului (sec. al XVIII-lea), pomelnice din lemn colecționate din zona Hațegului, pușca lui Axente Sever și șase sigilii imprimate existente în cancelaria mitropolitană.

Iuliu Maniu participă la expoziție cu numeroase obiecte ce au aparținut lui Simion Bărnuțiu (fișa matricolă – 1825, actul de numire în funcția de asesor consistorial – 1839, diploma de doctor în drept și științe politice – Padua, 1854, ceasul și catena de aur ce i-au fost oferite de către principele Ghica, actul de numire ca profesor la Universitatea din Iași, mai multe manuscrise, bustul lui etc.)¹⁸.

La rândul lor, Oficiul arhidiecezan și Arhiva mitropolitană oferă spre expunere un număr însemnat de piese: **1.** evanghelia în limba slavonă, cu tablă de argint, proprietatea bisericii gr. cat. din Feleac, manuscris “gătit cu porunca arhiepiscopului Daniil” în toamna anului 1487 (prima oară a fost semnalată lui Timotei Cipariu de către Ioan Fekete Negruțiu); **2.** conscripția preoților și locuitorilor români din Transilvania, Gherla, 1733; **3.** conscripția parohiilor diecezei Făgărașului din 1750; **4.** conscripția parohiilor greco-catolice din Transilvania (1762); **5.** conscripția episcopatului unit de Făgăraș (1765); **6.** conscripția diecezei Făgărașului (1767); **7.** acte și corespondență în cauzele parohiilor patronate (1803-1809); **8.** protocoalele de vizitațiune canonică efectuate de mitropolitul Ioan Vancea în protopopiatele Blaj (1869), Biia (1871) Alba Iulia (1873); **9.** conscripțiile parohiilor diecezei Făgărașului (1811); **10.** conscripția parohiilor (1818); **11.** șematismul pe anul 1896; **12.** șematismul pe anul 1900 (200 de ani de la Unire); **13.** urbariul domeniului de la Cut (1758); **14.** conscripția urbarială a domeniului episcopesc de la Blaj (1820); **15.** hotărârile sinodului de la Iași din 1642 “pentru afurisirea capitolelor patriarhului Chiril ca făcând parte din erezia calvină publicate de domnul Moldovei Ioan Vasile Voievod” (a fost expusă, după cum se consemnează, “pe perețele din lăuntru”, adică în una din sălile de clasă); **16.** circulare arhidiecezane (1870-1900, 20 de volume); **17.** un număr de cinci hărți (a Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș – urmau să fie expuse pe coridor, a diecezelor Oradea, Lugoj, Gherla și a arhidiecezei). Tot pe coridor au fost așezate trei grafice privind evoluția fundațiilor, a numărului de stipendii etc.; **18.** sigiliile vechi ale Mitropoliei, 10 imprimate în ceară și 6 în original; **19.** bula de confirmare a episcopului Alexandru Sterca Șuluțiu (1850); **20.** bula de confirmare a mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu (1854); **21.** decretul imperial (“în cutie de pleu”) al confirmării în scaunul episcopal a lui Alexandru Sterca Șuluțiu, cât și acela al confirmării pe tronul mitropolitan; **22.** bula papală și decretul imperial de numire

¹⁸ *Serbările dela Blaj. 1911*, p. X; XIV-XV

a mitropolitului Ioan Vancea; **23.** diplomele de avocat și alte scrisori relative la fondatorul Ioan Daniel Dănuț și o fotografie a lui; **24.** un număr de 10 antimise de la episcopii și mitropoliții de Alba Iulia și Făgăraș: Ioan Pataki, Inochentie Micu Klein, Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic, Grigore Maior, Ioan Bob, Ioan Lemeni, Alexandru Sterca Șuluțiu, Ioan Vancea, Victor Mihalyi. Obiectele în cauză au fost preluate de către Ambrosie Chețianu și Gavrilă Precup de la Iacob Popa, secretar mitropolitan. Au fost restituite în data de 4 septembrie 1911¹⁹.

Muzeul gimnaziului din Blaj a oferit mai multe obiecte ce au fost grupate în patru mari categorii. **1. “diverse obiecte vechi”** (“săcuri de piatră”, material arheologic roman – cărămizi, mozaicuri, vase, arme și piese de armament medieval – buzdugane și un coif, pușca pașoptistului Vasile Moldovan, obiecte religioase și sigiliul școlii normale din Blaj – 1843). **2. “relicve”** (brăul din fier al lui Petru Pavel Aron, călimara lui Gheorghe Șincai, mașina de țigarete a lui Timotei Cipariu, o lingură de argint a mitropolitului Ioan Vancea, decorații și medalii ale lui David Baron de Margina). **3. diplome și documente** (în număr de 13), dintre care amintim: hrisovul lui Leon Vodă, domnul Țării Românești, dat în București la 20 aprilie 1631 lui Bărbat Vizi Miclăuș din Hațeg pentru stăpânirea satului Jupaneștii de la Gura Jiului (faximil); diploma leopoldină referitoare la unirea religioasă (1698), o diplomă de învățător din 1787, cu semnătura lui Gheorghe Șincai în calitate de director al școlilor primare greco-catolice din Transilvania, mai multe documente aparținând lui David Baron de Margina. **4. icoane și tablouri:** trei icoane, una din 1610, tablourile Romulus și Remus – copiat din Palatul Belvedere de către George Vladereanu –, Dragoș Vodă, Mihai Viteazul (probabil cel obținut prin loteria organizată de Ioan Micu Moldovan în 1863 și semnat de pictorul Lukaci Sándor), Horea – pictat în 1785 –, Horea și Cloșca pictat sau oferit spre expunere de către Ios.(?) Marian din Bucerdea Grănoasă, Ioan Buteanu. La acestea se adaugă portretele foștilor profesori și elevi de la școlile Blajului, în număr de 17 și respectiv 42. Din Biblioteca arhidiecezană s-au expus manuscrise ale lui Samuil Micu, Petru Maior, Ioan Bob, ale mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu (*Istoria Horii și a poporului românesc din Munții Apuseni*), ale canonicului Teodor Papp de Ujfalu, o evanghelie din 1705 scrisă de preotul Ioan Sârbu din Ardeova. Din biblioteca lui Timotei Cipariu: cărți românești vechi (*Tetraevangheliarul* lui Coresi; *Evanghelie cu învățătură* a lui Coresi, *Evanghelia cu învățătură*, Bălgrad, 1641; *Învățăture peste toate zilele*, Câmpulung, 1642; *Psaltire*, Bălgrad, 1651; *Învățatura preoților pe scurt*, Buzău, 1702 și altele), scrieri semnate de erudit, manuscrise și documente (*Dicționarul latino-român* al lui Teodor Corbea; pomelnicul bisericii din Bolgaria (Șcheii) Brașovului, 1729; *Hronicul românilor* a lui Dimitrie Cantemir; sistemul de scriere cu semne al lui Ioan Prale, înaintat mitropolitului Veniamin din Iași etc.); manuscrise orientale (tora evreiască pe pergament și sul

¹⁹ANRDJA. Fond MRU Blaj - Arhiva generală. Documente neinventariate, 6/1902-1918, f. 50-54.

din lemn; gramatică arabă; Vechiul Testamentul în limba siriană; tabele astrologice siriene). Biblioteca gimnaziului a etalat lucrări ordonate în trei grupe: **scrieri ale foștilor profesori** (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Dimitrie Boer, Ioan Rusu, Simion Bărnuțiu, Aron Pumnul, Ioan Fekete Negruțiu, Simion Mihali-Mihalescu, Basiliu Rațiu, Ioan Antonelli, Ioan Rațiu, Alexandru Micu, Ioan Mărculețu, Ioan Ardeleanu și alții); **scrieri ale foștilor elevi** (Alexandru Sterca Șuluțiu; Nicolae Popea, Iosif Hodoș, Nicolae Petra-Petrescu, Ioan Bianu, Aron Densușianu, Nicolae Densușianu, Mihail Străjan, pașoptistul Vasile Moldovan, Nicolae Togan, Ion Agârbiceanu, Tiberiu Brediceanu, Octavian C. Tăslăuanu și alții) și **reviste apărute la Blaj** (*Organul Luminării, Organul Național, Învățătorul Poporului, Arhivă pentru filologia și istoria, Foaia administrativă arhidiecezană, Economistul, Foaia școlastică, Unirea, Revista politică și literară, Cultura creștină*). De asemenea, Ambrosie Chețianu, Alexandru Ciura, Aurel C. Domșa, Izidor Marcu, Ioan Fekete Negruțiu, Silvestru Nestor, Gavrilă Pop, Octavian Prie, Gavrilă Precup, Ioan Rațiu, Ștefan Rațiu, Vasile Suci, Victor Smigelschi, Alexiu Vici și-au expus atât propriile lucrări, multe manuale, dar și piese cu certe valențe patrimoniale. De pildă, Gavrilă Pop a expus *Noul Testament* tipărit la Alba Iulia (1648), Vasile Suci un *Ceaslov* tipărit la Sibiu²⁰.

Toate piesele au fost etalate în cadrul secției istorice și așezate într-o singură sală. La intrare, în partea dreaptă, s-au grupat icoanele și relicvele bisericești, în mijlocul cărora se afla Icoana Făcătoare de minuni de la Mănăstirea Prislop. În stânga s-a așezat un dulap cu cărți din vechea bibliotecă a călugărilor blăjeni, corespondența și protocoalele lui Inochentie Micu Klein, Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic, manuscrise și cărți ale lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior. În vitrine și pe mese din sticlă au fost etalate colecția mitropolitului Victor Mihalyi (vitrina II), a lui Timotei Cipariu (vitrina III), a lui Ioan Micu Moldovan (vitrinele V și VI) și a lui Iuliu Maniu (vitrina VII). Pe mese s-au înșirat manuscrise vechi și cărți bisericești, circulare, șematisme etc. Piesele arheologice ale muzeului gimnazial s-au așezat, în ordine cronologică, pe podea, iar tablourile cu valoare artistică și națională pe toți pereții liberi ai sălii²¹.

La fel de active și atractive au fost și celelalte secțiuni ale expoziției, asupra cărora insistăm în continuare. Astfel, **Secția industriei de casă**, organizată de *Reuniunea Femeilor* din Blaj, și-a expus piesele în două săli. În prima numai țesături și cusături țărănești, catrințe, ștergare, covoare, fețe de pernă, chiar și un război de țesut etc., piese colecționate din zona etnofolclorică a Secașelor²². În a doua sală lucruri de mână ale doamnelor și elevelor școlii civile

²⁰ *Serbările dela Blaj. 1911*, p. II-XVIII.

²¹ *Serbările dela Blaj. 1911*, p. 342-347.

²² Aproape toate participantele au fost premiate în bani și tuturor li s-au trimis diplome de mulțumire. Pentru a circumscrie zona etnografică de unde au fost aduse piesele, consider că este binevenită consemnarea localităților de proveniență a femeilor premiate în bani: Blaj, Bia, Beșinău

din Blaj, remarcându-se albumele lui Dimitrie Comșa și cel al Minervei Cosma și mai ales două covoare (de aproape 100 de ani) țesute de bunica lui Titu Maiorescu. **Secția agricolă**, situată într-o singură sală, a găzduit 14 expozanți (Fundatia internatul vancean, Fundatia bazilitană, Fundatia Laday, Domeniul mitropolitan, proprietarii N. Pop din Blaj, Emil Vlăsa din Sâncel etc.), ce au etalat variate produse agricole, de la cele apicole la cereale, băuturi alcoolice etc. Între piesele expuse s-a aflat, chiar la intrare, o coșniță de albine aparținând lui Ioan Micu Moldovan. **Secția silvanală**, așezată în aceeași sală cu cea agricolă, a cuprins o varietate consistentă de semințe, muguri, frunze și flori, trunchiuri de copac secționate, insecte, păsări și animale de pădure, o colecție de cuiburi și ouă de păsări, o serie de instrumente de măsurat și unelte de lucru la pădure. De subliniat că toate exponatele din această secție au fost donate muzeului gimnazial din Blaj. La fel de interesantă a fost și expoziția organizată de *Reuniunea meseriașilor români* din Blaj, care a surprins prin calitatea și varietatea produselor etalate²³.

Nu încheiem fără a insista și asupra altor două secții: **Expoziția Tipografiei seminariale și Expoziția de pictură**. În cadrul primeia s-au expus cărți tipărite la Blaj, de la *Floarea Adevărului* a lui Petru Pavel Aron până la cărți cu conținut bisericesc sau pedagogic pe care încă nu s-a uscat cerneala. Între piesele etalate s-au remarcat și xilografurile, destul de numeroase (de la Petru Popovici-Râmnicăneanu, Sandu Tipograful, Vlaicu etc.). Expoziția de pictură a găzduit 50 de piese. O parte din ele au fost realizate de tânărul pictor Nicolae Pop (originar din Tohanul Vechi-Brașov), fiind remarcate tablourile: *Carul cu patru boi în zi de vară*, *Castelul de la Râșnov*, *Din Țara Bârsei*, *Asfințit de soare*. Flaviu C. Domșa a expus două pânze (*Hristos și Madona*, *Portretul mamei*). Vlădăreanu, contabil la Banca Albina din Brașov, a etalat mai multe pânze (a fost remarcat tabloul *Peisaj din Neapole*). Anton Zeiler²⁴ a așezat în expoziție trei piese (toate modele de pictură pentru cupole). Au mai expus Lucia Viciu (un peisaj și portretul lui Ilariu Papiu), Mărioara Maior, elevă a lui Zeiler, (două pânze – peisaje) și Rozica Căpușan (o copie a tabloului *Faun* a pictorului maghiar Benczur). Expoziția a fost deschisă pe toată perioada sărbătorilor, de la 9 dimineața până la orele 18²⁵.

Iată că, sub deviza cultură și politică, în cadrul serbărilor de la Blaj, la care a participat, cu inima, întreaga suflare românească, s-a organizat o sugestivă

(Secășel), Bucerdea Grănoasă, Cenade, Cergău Mare, Cistei, Ciufud, Crăciunel, Londroman, Mănărade, Mihălț, Obreja, Ohaba, Pănade, Roșia de Secaș, Sâncel, Șoroștin, Spini, Tău, Țapu, Valea Sasului, Veza.

²³ *Serbările dela Blaj. 1911*, p. 347-378.

²⁴ Anton Zeiler (1874-1956) s-a născut la Aidusina (Italia). A studiat pictura la Triest, Veneția și Viena. A cunoscut Blajul în timpul vizitelor pe care le-a efectuat unei mătuși căsătorite cu Teodor Onișor (proprietar de pământ). În 1903 s-a stabilit definitiv în orașelul de la confluența Târnavelor. A realizat (1911) scenografia pentru opera *Mănăstirea Argeșului* a lui Iacob Mureșianu. Dintre picturile sale, amintim tabloul *Din suferințele noastre* (Tatai-Baltă 1986, p. 68-74).

²⁵ *Serbările dela Blaj. 1911*, p. 378-381, 384-386.

expoziție istorico-culturală ce a întregit atmosfera de sărbătoare aniversară. Ca de obicei în asemenea momente, se trage linie, se estimează progresele înregistrate, în vederea stabilirii bilanțului. La 1911, o astfel de lucrare s-a bucurat de avantajul imaginii, materializată în obiectele etalate în cadrul expoziției. Ele arată drumul parcurs de comunitatea blăjeană de la Inochentie Micu Klein până la începutul secolului trecut și ilustrează o bună parte din istoria românilor ardeleni. Modestă, prin spațiul nu tocmai generos în care s-a desfășurat și prin starea economică mediocră a Blajului, dar impresionantă prin semnificația și valoarea mării părți a obiectelor, expoziția blăjeană o putem socoti ca o prelungire a tradiției expoziționale a *Astreii*, chiar dacă nu a avut un caracter național din punctul de vedere al provenienței geografice a exponatelor, constituind, totodată, și ultimul eveniment de acest fel până la 1918.

ZEVEDEI-IOAN DRĂGHIȚĂ

THE JUBILEE EXHIBITION OF ASTRA (BLAJ, 1911)

ABSTRACT

An important moment for the Romanians' history from Transylvania, where people from Blaj were hosts and main organizers, was represented by the jubilee festivities of *Astra*. Turning 50 years of existence of this cultural association must have been marked the right way. And where this thing can be done better than in Blaj, the treasured historical place of all Romanians? Under the slogan of culture and politics, in the festivities from Blaj, to which participated with all their hearts all the Romanians, there was organized a suggestive historical-cultural exhibition which completed the festive environment. As usual, in such moments conclusions are drawn, the made progress is estimated to draw up the balance sheet. And so, in 1911, such a paper enjoyed the image's advantage materialized in the objects displayed in the exhibition. They show the road people from Blaj went down from Inochentie Micu Klein till the beginning of the last century and illustrates a good part from the history of the Romanians from Transylvania. Modest, because of the small area in which it carried on and the poor economic state of Blaj, but impressive through the significance and value of great part of the objects, the exhibition from Blaj can be considered as an extension of the exhibiting tradition of *Astra*, even if it didn't have a national character from the geographic provenience of the exhibits, being, at the same time, the last event of this type till 1918.

Abrevieri bibliografice

- ANRDJA. Fond MRU Blaj - Acte înregistrate - Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Alba, Fondul Mitropoliei Române Unite Blaj - Cabinetul mitropolitului.
ANRDJA. Fond MRU Blaj - Acte înregistrate - Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Alba, Fondul Mitropoliei Române Unite Blaj - Acte înregistrate.

- ANRDJA. Fond MRU Blaj - Arhiva generală. Documente neinventariate - Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Alba, Fondul Mitropoliei Române Unite Blaj - Arhiva generală. Documente neinventariate.
- ANRDJA. Gimnaziul - Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Alba, Fondul Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Blaj.
- Iorga 1911 - Nicolae Iorga, *Serbările de la Blaj. Însemnătatea lor politică, culturală și literară*, Vălenii de Munte, 1911.
- Lascu 1985-1986 - Viorica Lascu, "Mărturii târzii despre serbările Asociațiunii din 1911", în *AIIACN*, XXVII/1985-1986, p. 505-513.
- Manciulea 1940 - Ștefan Manciulea, *Muzeul Blajului*, Blaj, 1940.
- Serbările dela Blaj. 1911 - Serbările dela Blaj. 1911. O pagină din istoria noastră culturală*, publicată de despărțământul XI Blaj al "Asociațiunii", Blaj, f. a.
- Sofronie 1993 - Mihai Sofronie, "Iuliu Maniu și serbările Astei de la Blaj (1911)", în *ActaMP*, XVII, 1993, p. 307-310.
- Tatai-Baltă 1986 - Cornel Tatai-Baltă, "Un pictor militant pentru cauza românilor din Transilvania: Anton Zeiler 1874-1956", în *RMM - muzee*, 7/1986, p. 68-74.